

Landskap: SKÅNE Upptecknare: Ulla Andersson
 Härad: VILLANDS Berättare: Per Olsson
 Socken: IVETOFTA Berättarens yrke: Murare och resemontör
 Uppteckningsår: 1954 Född år 1884 i Valje

Biografiska uppgifter	Sid. 1
Anställning som murarlärling	" 1-2
Arbetskamrater, m.m., s.1;	
Arbetstider, bostad, mat, s.2.	
Resemontör, lön m.m.	" 2
Om resemontören Hansen	" 2-3
Den första entreprenadugnen	" 3-4
Om resemontören Nielsen, m.m.	" 4
Som resemontör i Finland	" 4-5
Som resemontör i England	" 5-6
Arbetsförhållanden	" 6
Div. om fabriakens ledning och intressenter, kon- kursen	" 6-7
Fabriksområdet	" 7-8
Rundugnarna, smedjan m.m., s.7;	
Slammeriet, torkugn för kaolin, sandtipp, s.7;	
Tegeltillverkningen, portvaktshuset, s.8.	
Klubblokalen, Folkets hus	" 8

ACC. N:R M. 14102:1

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Per Olsson är född i Valje 1884. Föräldrarna hade ett torpställe under Årup. Fadern var härifrån trakten, och modern var från Barum. Per Olsson har haft sju syskon.

"Jag gick i skola i Edenryd, och dit var det 4 - 5 km. Jag gick tre år i småskolan och fyra år i storskolan, och jag hade samma lärare hela tiden. Han hade småskolan några månader på sommaren och sedan storskolan på vintern. Jag blev konfirmerad i Ivetofta kyrka, två gånger i veckan gick vi till prästen. Samma vinter som jag gick och läste, arbetade jag hos en byggmästare i Sölvesborg.

Det var nog mina föräldrar som ville att jag skulle börja här på fabriken i Bromölla. Jag hade en bror här, min äldste bror Erik. Han kom hit som portvakt, och sedan kom han in i fabriken som arbetare. Min bror hade frågat för mig, så jag fick arbete med detsamma jag kom hit. Det var alldeles i början av 1900-talet, och jag var 16-17 år gammal.

Jag började som murarlärling och reparatör. Sammanlagt var vi en 3-4 stycken murare och lärlingar. En minns jag hette Bengtsson, och så arbetade Karl Svensson, som var från Kristianstad, där. Han blev också resementör. Det levererades mycket material härifrån och till Ryssland, och Karl Svensson följde med några danska resementörer dit för att lära.

ACC. N:R M. 14102:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag började kl. $\frac{1}{2}$ 7 på morgonen, och vid 9-tiden hade vi frukostpaus. Middagen var som nu mellan 12 - 1, och på e.m. vid 4-tiden hade vi en liten kaffepaus, men den tog de bort sedan, därför att de flesta arbetarna bodde så långt borta, att de inte hann springa hem om, och då ville de inte ha någon paus. Arbetet höll på till kl. 6 utom på lördagarna, då vi slutade kl. 5.

Jag åt och bodde hos min bror. Han hade gift sig och bodde i ett av de då nybyggda husen här nedåt gatan (Tunnbygatan). De som kunde gick hem och åt på middagsrasten, och de andra hade matsäck med sig och stannade kvar på fabriken.

Det var aldrig någon som undervisade mig hur jag skulle göra, utan jag fick själv sätta mig in i arbetet. Jag fick papperen från konstruktionsbyrån och sedan var det bara att rätta sig efter dem. Som färdig resemonter hade jag fria resor och dagtraktamente, 3 kr/dag. Gick jag hemma på fabriken, hade jag 120 kr/månad. Vi var nog en 4-5 resemonter, som reste omkring och installerade industriella ugnar. Det var gasverksugnar, glasugnar och krematorieugnar, och allt det eldfasta materialet levererades härifrån fabriken, och ugnen lämnades med garanti.

Här var ganska många danska resemonter en tid. En av dem hette Hansen, och han fick i uppdrag att resa till Danmark, till Grenaa (?), och bygga två gasverksugnar. Det uppdraget steg

1.

3.

honom åt huvudet. Bl.a. skulle han rekvirera pengar till sina arbetare härifrån bruket. På den tiden fanns här en dansk ingenjör, som hette Gamborg, och han började undra hur det gick till i Grenaa och reste över för att kontrollera och upptäckte, att Hansen hade förskingrat. Han hade t.ex. beställt sand till fyllning och hade behållit pengarna för den och ett kvitto, och sedan fick bruket kvitto på ett 'luftlass'. Hansen blev avskedad, och i stället skickades den Karl Svensson, som jag talade om i början, dit, och det är av honom, som jag hört detta. Den här Hansen brukade gå på restaurang och höra musik. En gång kastade han en femma i dricks till orkestern, men den kom bort på något sätt och då sa Hansen: "Skit med den, her er en anden. Fabrikken betaler."

En av de allra första resemontörerna här var också dansk och hette Nielsen. 1906 på sommaren byggde han den första glasugnen på Skruvs glasbruk i Småland. Det var den första ugnen som Iföverken byggde på entreprenad och med egna konstruktioner. Men det var svårt att få de rätta ingredienserna, och konstruktionen misslyckades så att ugnen höll inte mer än två månader, sedan rann glaset ner i fyren. I oktober kom jag till Skruvs glasbruk och skulle bygga den andra försöksugnen. Jag fick undervisning av en glasmålare från Hovmantorp, kallad Vasa-Nisse. En dansk ingenjör, som hette Severin, fick ett tips av Vasa-Nisse om hur

ACC. N:R M. 14102:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

man skulle göra, och till slut blev den tredje ugnen bra, och sedan ville alla glasbruk i Småland ha glasugnar av den sorten. När Glimåkra glasbruk togs i bruk 1918, byggde jag själv en ugn där.

Den här danske resemonteraren Nielsen, när han arbetade, höll han på en timma eller två, och sedan kastade han verktygen och tog en hammare och sa: "Nu ska jag gå och slipa." Sen gick han till en smedja, som låg intill ett bryggeri, och så satt han på bryggeriet i stället. Men efter en stund kom han tillbaka och slängde av sig rocken och sedan arbetade han en timme igen, och det gick undan för honom eftersom han var en duktig monterare.

Ibland hade vi dåliga ritningar att arbeta efter. Vi fick bara veta, hur ugnen skulle arbeta, och sedan måste vi själva grunda ut hur vi skulle göra. Större förändringar kunde vi inte göra utan tillåtelse från ingenjörerna, och då fick man ringa till dem eller skriva och fråga.

Jag har varit resemonterare i Danmark, Norge och Finland också, och det var mest gasverksugnar, som jag monterade in. I Finland var jag bl.a. i Viborg. Ingenjören talade svenska, men muren kunde inte svenska utan hantlangaren fick tolka. I de största affärerna i Viborg fanns det svenska biträden, men ingenjören berättade för mig, att folk höll så hårt på finska språket, så att när han kom in i affärerna och talade svenska, svarade de honom på finska. På kvällarna gick studenter omkring i staden och tjä-

4,

rade över de svenska gatunamnen.

I regel varade ett uppdrag 3-4 veckor, men större uppdrag kunde ta ända upp till tre månader. Den längsta tid jag varit borta, det var 1918, när jag reste till England för Svenska kullagerfabrikens räkning. Jag arbetade första gången för Svenska kullager 1910, i deras fabrik i Göteborg, och 1911, 1912, 1913, 1916 och 1917 var jag hos dem och byggde muffelugnar, där kulor och stänger glödgades. Svenska kullager hade en filial i Luton i England, och 1917 beslutades det, att där skulle byggas en likadan muffelugn.

I januari 1918 reste jag först till Göteborg och stannade där en vecka för att komplettera materialet, eftersom en del hade gått sönder under transporten dit. Sedan reste jag över från Göteborg till Hull. Det var mitt under det värsta ubåtskriget, men jag hade försäkrat mig mot betryggande belopp, så om någonting hänt, hade familjen varit tryggad. I Luton stannade jag ända till augusti eller september. Själva arbetet tog visserligen inte mer än åtta veckor, men materialet, som jag kompletterat i Göteborg, kom inte förrän till pingst, så jag fick gå och vänta på det ända till dess. När arbetet var färdigt, kunde jag inte få någon båt-lägenhet, utan jag fick gå där och vänta, och ingenting hade jag att göra. Jag har aldrig haft det så bra på något arbete. Till slut fick jag i alla fall plats på en postbåt och kom hem till Sverige.

ACC. N:R M. 14102:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.

Det fanns fler svenska arbetare på Svenska kullagers fabrik i Luton, och de var liksom jag inackorderade i engelska familjer. Min kvällsmat hade jag i familjen, där jag bodde, och på fabriken fick vi lunch och te i deras marketenteri. Vi svenskar var tillsammans på fritiden, och vi var välkända i Luton. Vi gick på bio på kvällarna, och sen gick vi in på en pub och drack ett glas öl.

Många gånger var det svårt att vara borta ensam. Ibland kunde jag precis ha kommit hem, när det var dags att ge sig ut igen. Ett år arbetade jag bara 7 dagar på fabriken, resten av året hade jag varit ute på resor. När jag var här i Bromölla, höll jag på med ugnreparationer. De ugnar, som de hade förr, eldades upp och släcktes för varje dag, och därför var det dagligt arbete med reparationer.

Min chef var ingenjör Hintze, och jag hade ingenting att göra med Hermansen, som var den ledande direktören i början. Lerche var bara intressent i bolaget. En annan som satsade pengar här på den tiden, var Ola Jacobsson från Kristianstad. Han var någon sorts spritgrossist. Denne Jacobsson hade i Sölvesborg ett stort stärkelsemagasin, "Smittamagasinet", som förr hade varit brännvinsmagasin. Där var jag och lade ett nytt cementgolv. Det var Appé som ordnade om det, och den här Jacobsson fick gjort det gratis som en liten ersättning för de pengar, som han hade förlorat i konkursen.

ACC. N:R M. 14102:7.

Detta hände 1904 eller 1905, eller det var kanske 1907. Det var dåligt med fabriken till en början, och de hade flera konkurser.

Det var en byggmästare i Malmö, "Danske-Möller", som blev direktör här för bolaget efter Hermansen.

När jag kom hit till Bromölla, fanns det på fabriksområdet en byggnad med tre rundugnar för tegelbränningen och en liten smedja eller reparationsverkstad för de nödvändigaste reparationerna, som låg nere vid hamnen. Smedjan var tegelmurad och vitrappad, och i den var också inrymd en fotogenmotor, som de körde med för lyset. Vid sidan om, i vinkel med smedjan, låg ett ångmaskinhus för driften av maskinerna.

När de började med kaolintillverkningen, det var nog 1908 - 1909, byggdes de där slammerierna, och de låg ungefär där nu malverket är. I slammeriet fanns en annan ångmaskin, som drev en del fläktar och de pumpar, som pumpade kaolinen upp i stora gjutna cementbassänger. Kaolinen torkades från början i torkkador, men när tillverkningen blev större, köptes en torkugn med vagnar och allt från en fabrik i Tyskland, som hade lagts ner. Den torkugnen uppfördes, där malverket och plattfabriken nu ligger, och när den byggdes, gick sjön ända upp till torkugnen. Det var inte så djupt, men när sjön gick hög, måste vi stå på bräder och mura.

Där pressgodset ligger och längre upp mot tegelupplaget fanns en sandtipp, och dit kördes den sand, som hade tvättats av kaolinen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

ACC. NR M. 14102:8.

Ungefär vid den första porslinsfabriken låg den byggnad, där teglen brändes, och utanför stod en stor skorsten. Ovanför ugnarna, som var 4 - 5 m höga, fanns en våning till, och där gjordes teglen.

1915 eller 1916 byggdes en stor tegelbyggnad, som låg ungefär där chamottefabriken nu ligger. På nedre botten fanns oljeförrådet, och på andra våningen hade de formverkstad och en lägenhet för brännmästaren, som skötte kammarugnarna.

Portvaktshuset låg ungefär där det nuvarande portvaktshuset ligger. Det var bara en liten kur, och i första början bodde inte portvakten där, men sedan ändrades det om, så att det innehöll bostad också. Fabriksområdet var till en början inte inhägnat, men sen satte de upp ett träplank.

Ungefär mitt för posten, på andra sidan landsvägen, låg ett hus, som bruket ägde, och som kallades klubblokalen. Det innehöll en stor danslokal, ett litet kök, där de kokte kaffe och ett litet rum dessutom. Varje söndagskväll var där dans, och vi behövde inte betala något för att få använda lokalen. Det var bara att gå till disponent Appé och få nyckeln. Gick det hyggligt och ordentligt tillväga, fick vi använda lokalen bäst vi ville. Någon orkester hade vi inte, men alltid fanns det någon, som kunde spela dragspel. 1908 byggdes Folkets hus, och sedan användes inte klubblokalen så mycket som tidigare."

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8